शोधनिर्देशक
सहप्रा०

हरि मञ्जुश्रीको हामी केही बोल्न सकेनौं कथासङ्ग्रहको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह नेपाली दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
नारायणी दाहाल
शैक्षिक सत्र : २०६६
क्याम्पस रोल नं० : ९
परीक्षा क्रमाङ्क : २२०४६६
त्रि० वि० रजिस्ट्रेसन नं० : ९-१-२४५-९७-२०००
नेपाली शिक्षण समिति
स्नातकोत्तर कार्यक्रम
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर

सिफारिस

शोधार्थी नारायणी दाहालले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर कार्यक्रमअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको आवश्यक परिपूर्तिका लागि **साहित्यकार हरि मञ्जुश्रीको हामी केही बोल्न सकेनौँ कथासङ्ग्रहको अध्ययन** शीर्षकको लेखन मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । साहित्यकार हरि मञ्जुश्री नेपाली साहित्यका बहुमुखी प्रतिभाको नाम हो । उनले नेपाली साहित्यको संरक्षण, संवर्द्धन र विकासका लागि महaवपूर्ण योगदान दिँदै आएका छन् । साहित्यका प्रायः सबै विधामा उनले कलम चलाएको पाइन्छ । कवितामा स्वच्छन्दतावादी, प्रगतिवादी स्वर घन्काउने मञ्जुश्री कथालेखनमा मानवीय जीवनभोगाइका यावत् पक्षहरूलाई मनोवैज्ञानिक यथार्थवादद्वारा व्यक्त्याउन मन पराउँछन् । उनका कथामा वर्तमानका जीवनभोगाइलाई यथार्थवादी शैलीद्वारा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । व्यङ्ग्यात्मकता उनको कथालेखनको महaवपूर्ण कारीगरी हो । नचाहिने घुमाउरो ढर्रालाई भन्दा प्रस्तुतिको सोझो लेखनलाई उनले बढीभन्दा बढी मन पराएको देखिन्छ । यिनै प्राप्तिहरूका स्मारकद्वारा हरि मञ्जुश्रीका कथाहरू उत्कृष्ट हुन पुगेका छन् ।

शोधार्थी नारायणी दाहालले यस शोधपत्रमा साहित्यकार हरि मञ्जुश्रीको जीवनी र व्यक्तित्वको अध्ययन गर्नुका साथै उनको सर्वाधिक चर्चित कृति **हामी केही बोल्न सकेनौँ** कथासङ्ग्रहको अध्ययन र मूल्याङ्कन गर्नुभएको छ । शोधार्थी दाहालले शोधविधिकै मान्यतामा आबद्ध भएर यो शोधकार्यको लेखन गर्नुभएको छ । हरि मञ्जुश्रीका कथात्मक प्राप्तिहरूको सूक्ष्मातिसूक्ष्म विश्लेषण गरेर निष्कर्ष प्रदान गर्न पनि शोधार्थी दाहाल एकदमै सफल हुनुभएको छ । उहाँको लेखनप्रति पूर्णतः सन्तुष्ट हुँदै यस शोधकार्यको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि म त्रि० वि० पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समिति, स्नातकोत्तर कार्यक्रमसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

दिनाङ्क : २०६८।११।५

....

सहप्रा० डा० कृष्णप्रसाद दाहाल
शोधनिर्देशक
नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम
नेपाली शिक्षण समिति
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर

मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति

शोधार्थी श्रीमती नारायणी दाहालले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय स्नातकोत्तर कार्यक्रमअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको परिपूर्तिका लागि तयार पार्नुभएको **साहित्यकार हरि मञ्जुश्रीको हामी केही बोल्न सकेनौँ कथासङ्ग्रहको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

हस्ताक्षर

....
सहप्रा० डा० कृष्णप्रसाद दाहाल
शोधनिर्देशक
नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम
पाटन संयुक्त क्याम्पस

....
प्रा० डा० जगदीशचन्द्र भण्डारी
संयोजक
नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम
पाटन संयुक्त क्याम्पस

....
सहप्रा० डा० केदार न्यौपाने
विभागीय प्रमुख
नेपाली शिक्षण समिति
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर

....
प्रा० डा० कुलप्रसाद कोइराला
बाह्य परीक्षक
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौँ

दिनाङ्क : २०६८।११।

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु सहप्रा० डा० कृष्णप्रसाद दाहालको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्या र चुनौतीहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही मार्गनिर्देश गराएर अघि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्यव्यस्ततालाई थाती राखी कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनुभएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन एवं श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु ।

आर्थिक र व्यावहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गर्दै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउनुहुने पिता कोमलप्रसाद दाहाल र माता मेनुका दाहालप्रति म आजीवन ऋणी छु । विभिन्न घरायसी कठिनाइमा साथ दिँदै मेरो उन्नतिको कामना गर्ने सासूससुरा, मलाई हरपल सहयोग गर्ने दाजुभाइ, दिदीबहिनी र आफन्तजनहरूप्रति पनि म आभार व्यक्त गर्दछु ।

अध्ययनकार्यलाई निरन्तरता दिन हौसला प्रदान गरी शैक्षिक सामग्रीहरू सङ्कलन गरिदिने मेरा श्रीमान् हरिचन्द्र तिमिल्सिनाप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दै बालसुलभ वातावरण तयार गर्ने छोरा रोहितप्रति स्नेहसिक्त आशीर्वाद प्रदान गर्दछु । साथै, शोधकार्यमा आइपरेका कठिनाइको समाधानमा सहयोग गर्दै समयमै कार्य सम्पन्न गर्न प्रेरणा दिने दिदी मीरा चापागाईंप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

यो शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा शोधसँग सम्बन्धित विविध सामग्री उपलब्ध गराएर सहयोग गर्नुहुने शोधनायक हरि मञ्जुश्री र कम्प्युटरटङ्कणमा सहयोग गर्ने गीता अधिकारीप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा, प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि म त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समिति, स्नातकोत्तर कार्यक्रमसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

....

नारायणी दाहाल (तिमिल्सिना)

शोधार्थी

स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष

परीक्षा क्रमाङ्क : २२०४६६

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

दिनाङ्क : २०६८।११।१

विषयसूची

सिफारिस

मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति

कृतज्ञताज्ञापन

सङ्क्षेपीकृत शब्द

अध्याय : एक

शोधपरिचय

१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधप्रयोजन	१
१.३	विषय-परिचय	१
१.४	समस्याकथन	२
१.५	शोधकार्यका उद्देश्यहरू	३
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७	शोधपत्रको औचित्य	६
१.८	शोधकार्यको सीमाङ्कन	६
१.९	शोधविधि	६
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	६

अध्याय : दुई

कथाकार हरि मञ्जुश्रीको जीवनी र व्यक्तित्वको अध्ययन

२.१	परिचय	८
२.१.१	जन्म र बाल्यकाल	८

२.१.२ पुर्ख्यौली, विगत र वर्तमानको बसाइ ९
२.१.३ शिक्षा १०
२.१.४ विवाह र पारिवारिक जीवन १०
२.१.५ पेसा-व्यवसाय ११
२.१.६ आर्थिक स्थिति १२
२.१.७ प्रभाव र प्रेरणा १२
२.१.८ भ्रमण १३
२.१.९ अभिरुचि १३
२.१.१० स्वभाव १४
२.१.११ मान-सम्मान र पुरस्कार १४
२.२ व्यक्तित्व १५
२.२.१ आन्तरिक व्यक्तित्व १६
२.२.२ बाह्य व्यक्तित्व १६
२.२.२.१ साहित्यकार व्यक्तित्व १६
२.२.२.२ अन्वेषक व्यक्तित्व १९
२.२.२.३ सम्पादक व्यक्तित्व १९
२.२.२.४ भूमिकालेखक व्यक्तित्व २०
२.२.२.५ वैयाकरण व्यक्तित्व २०
२.२.२.६ समाजसेवी व्यक्तित्व २०
२.२.२.७ जागिरे व्यक्तित्व २१
२.२.२.८ प्रकाशक व्यक्तित्व २१
२.३ कृतित्व २२
२.३.१ प्रकाशित कृतिहरू २२
२.३.२ सम्पादित कृतिहरू २२
२.३.३ सम्पादित पत्रपत्रिकाहरू २२

२.३.४ फुटकर लेख-रचना २२
२.३.५ अप्रकाशित कृतिहरू २३
२.४ जीवनी र व्यक्तित्वको कृतित्वसँगको अन्तःसम्बन्ध २३
२.५ निष्कर्ष २४

अध्याय : तीन

कथासिद्धान्त र नेपाली कथाको विकासक्रमको अध्ययन

३.१ परिचय २५
३.२ कथाको परिभाषा २५
३.२.१ कथाको वर्गीकरण २८
३.२.१.१ विषयगत आधार २८
३.२.१.१.१ सामाजिक कथा २९
३.२.१.१.२ मनोवैज्ञानिक कथा २९
३.२.१.१.३ प्रगतिवादी कथा ३०
३.२.१.१.४ अस्तित्ववादी कथा ३०
३.२.१.१.५ ऐतिहासिक कथा ३०
३.२.१.२ उद्देश्यगत आधार ३०
३.२.१.२.१ घटनाप्रधान कथा ३१
३.२.१.२.२ चरित्रप्रधान कथा ३१
३.२.१.२.३ विचारप्रधान कथा ३१
३.२.१.२.४ प्रयोगवादी कथा ३१
३.३ कथाका तaवहरू ३१
३.३.१ कथानक वा कथावस्तु ३३
३.३.२ चरित्रचित्रण ३३

३.३.३ दृष्टिविन्दु ३४
३.३.३.१ आन्तरिक दृष्टिविन्दु ३५
३.३.३.२ बाह्य दृष्टिविन्दु ३५
३.३.४ द्वन्द्वविधान ३५
३.३.५ परिवेश ३५
३.३.६ भाषा ३६
३.३.७ शैली ३६
३.३.८ उद्देश्य ३६
३.४ नेपाली कथाको विकासक्रम ३६
३.४.१ प्राथमिक काल ३७
३.४.२ माध्यमिक काल ३८
३.४.३ नेपाली कथाको आधुनिक काल ३९
३.४.३.१ सामाजिक यथार्थवादी धारा ३९
३.४.३.२ समाजवादी यथार्थवादी धारा ४०
३.४.३.३ मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी धारा ४१
३.४.३.४ नवचेतनावादी धारा (२०२० – २०३६ सम्म) ४२
३.४.३.५ समकालीन कथाधारा (वि० सं० २०३६ देखि हालसम्म) ४३
३.५. निष्कर्ष ४४

अध्याय : चार

कथाकार हरि मञ्जुश्रीको हामी केही बोल्न सकेनौं (कथासङ्ग्रह) को विधाताविवक अध्ययन

४.१ परिचय ४५
४.१.१ **हरि मञ्जुश्रीको मृत्यु** कथाको अध्ययन ४५

४.१.२ **जोगीको अनुहार** कथाको अध्ययन ४७

४.१.३ **हामी केही बोल्न सकेनौं** कथाको अध्ययन ४८

४.१.४ **रश्मिको रश्मि** कथाको अध्ययन ५०

४.१.५ **म बुद्धकुमारीको श्रीमान् हुँ** कथाको अध्ययन ५१

४.१.६ **इसारा** कथाको अध्ययन ५३

४.१.७ **समयान्तर** कथाको अध्ययन ५५

४.१.८ **जीवित प्रेत** कथाको अध्ययन ५६

४.१.९ **पाप-धर्म** कथाको अध्ययन ५७

४.१.१० **फोबिया** कथाको अध्ययन ५९

४.१.११ **अर्को एड्स** कथाको अध्ययन ६१

४.१.१२ **वर्तमानमा** कथाको अध्ययन ६२

४.१.१३ **सबैभन्दा ठूलो भूल** कथाको अध्ययन ६३

४.१.१४ **एउटै धुन बाँसुरीको** कथाको अध्ययन ६५

४.१.१५ **जनतन्त्र** कथाको अध्ययन ६६

४.१.१६ **लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा** कथाको अध्ययन ६७

४.१.१७ **भूकम्प** कथाको अध्ययन ६९

४.२ निष्कर्ष ७०

अध्याय पाँच

कथाकार हरि मञ्जुश्रीका कथागत प्रवृत्तिहरूको अध्ययन

५. विषयप्रवेश ७१

५.१ प्रयोगवादिता ७१

५.२ विसङ्गतिवादी स्वर ७२

५.३ मनोवैज्ञानिकता ७२

५.४ समसामयिकता ७३
५.५ सामाजिक विकृति ७३
५.६ राजनीतिक परिवेश ७४
५.७ दूरदृष्टि ७४
५.८ सूक्तिमयता ७४
५.९ स्थानीय परिवेश र स्थानीय शब्दावलीको प्रयोग ७५
५.१० अभिव्यक्तिगत सरलता ७५
५.११ निष्कर्ष ७६

अध्याय छ

उपसंहार ७७

सन्दर्भसामग्रीसूची ८१

परिशिष्ट

१. शोधनायकको तस्बिर ८३
२. शोधनायकसँगको अन्तर्वार्ता ८४
३. हरि मञ्जुश्रीद्वारा लिखित कृतिहरू ८७
४. हरि मञ्जुश्रीद्वारा सम्पादित कृतिहरू ८९
५. हरि मञ्जुश्रीद्वारा सम्पादित पत्रपत्रिकाहरू ९३

सङ्क्षेपीकृत शब्द

आई० एल०	-	इन्टरमिडिएट अफ ल
एम० ए०	-	मास्टर अफ आर्टस्
एस० एल० सी०	-	स्कुल लिभिङ सर्टिफिकेट
गा० वि० स०	-	गाउँ विकास समिति
डा०	-	डाक्टर
त्रि० वि०	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नि० मा० वि०	-	निम्नमाध्यमिक विद्यालय
पृ०	-	पृष्ठ
प्रा०	-	प्राध्यापक
बी० कम०	-	ब्याचलर अफ कमर्स
बी० एस्सी०	-	ब्याचलर अफ साइन्स
मा० वि०	-	माध्यमिक विद्यालय
सहप्रा०	-	सहप्राध्यापक